

----- Шарҳий ҳошира – маънавият асоси ----->

ев М.З. Кенжаев С.Н. ТАРИХИЙ АДАБИЁТЛАРДА БУХОРО ВОҲАСИ
 ФАУНАСИНИНГ ЙИРТИҚИ МУШУКСИМОНЛАРИ ТАВСИФИ224

ukulov U. HISTORICAL AND ARCHITECTURAL MONUMENTS OF
 UZBEKISTAN AS A SET OF CULTURAL HERITAGE OF MANKIND226

одов С. Мирзо Улугбек расадхонаси фойдалигига бир назар229

ақолаларда келтирилган иқтибослар (цитаталар) ва мақолалар
 мазмуни учун жавобгарлик муаллифлар зиммасида.

Компьютерда саҳифаловчи: Журакулова М.

Мухаррир: Ғ.Муродов
 Техник муҳаррир: Г.Самиева
 Муҳтасиб: А.Қелимджиев
 Саҳифабандчи: М.Оришхоев

Нашриёт лицензияси АИ № 178, 08.12.2010. Оригинал – макетдан
 бошсизга руҳсат этилди: 23.04.2018, Ёлчиғи 60x84, Келги 16
 шпонди, «Palatino Linotype» гарн. Офсет босма усулида босилди.
 Офсет босма қоғози. Босма тобони 14,7. Адади 60. Буюртма №65.

Бухоро нилолг Matbuot ва ахборот бошқармаси
 “Dardona” наشريёти: Бухоро шаҳри М.Иқбол кўчаси 11-уй.
 Баҳоси келишилган нарҳда.

“Sadriddin Salim Vohotiy” МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
 Бухоро шаҳри М.Иқбол кўчаси 11-уй. Тел.: 0(365) 221-26-45

Konferensiya
 Tashkent
 2018

«ТАРИХИЙ ХОТИРА»
 МАТНАЛИКЛАР АССОСИА

madrasahs and mausoleums, restored and subjected to major reconstruction. The ancient cities of Uzbekistan have restored the value of the centers of world culture, where large scientific conferences and symposia are held, in which famous scientists from all over the world take part. During these years in the Republic, the steps taken to «return the cultural heritage» have become the contribution of the people of Uzbekistan to the world civilization of all mankind.

On the territory of the Republic of Uzbekistan there are more than 4 thousand monuments of antiquity. Individual monuments are scattered throughout the territory of Uzbekistan, including small towns and villages. Ancient capitals, such as Tashkent, Samarkand, Bukhara, Khiva and Kokand - have concentrated the tops of the building arts of past eras. The wealth and complexity of their construction allow you to learn the skills of city planners and architects who created picturesque complexes, ensembles and authentic architectural masterpieces. Scientific research and study of these monuments are always relevant and justified.

Uzbekistan is one of the ancient centers of world civilization. For the world of tourism, medieval architectural monuments with intricate decorative finishes are usually of interest. The question of the current use of architectural monuments is one of the most important for successfully solving the problems of preserving and developing historical cities.

It is recognized that the best safety of monuments can be achieved only with its active service for society, since the architectural monument, which has lost its functioning, collapses both morally and physically. In fact, architecture is not only an object that can evoke certain feelings and moods in the audience. Architecture is closely related to the life of society, its views and ideology. Therefore, one of the main ways to preserve the monument is that the monument should find the right to an active life with the required preservation of historical and artistic value. This requires the development of a method and methods of scientifically based adaptation. One of such methods that allow «second life and breathing» historical and architectural monuments is «light reconstruction» and «light architecture». Light architecture not only «prolongs» the life of monuments in the evening and night, but also gives them a new status of the found artistic image.

Studies in the field of light architecture are reflected and fully coordinated with the plans of priority directions of the research plan that are being conducted in Uzbekistan. As part of the thesis, we conducted comprehensive studies on the formation and solution of the problems of light architecture of architectural monuments and ensembles in such historical ancient cities of Uzbekistan as Tashkent, Bukhara, Khiva and Samarkand.

The complex multidimensional research technique combined with the computer version of the design of light architecture (using the 3D 3D model of the 3 D Max program) of historical and architectural monuments made it possible to solve a number of theoretical and practical problems of light architecture: to systematize the list of modern means of artificial illumination and local settings of light sources, To develop and make recommendations on the light architecture

да шернинг амир эшиги олдига боғламанларда, ундан норози бўлган қисм гуломлар, амир ётоғига кириб уни ўлдириб қочиб кетишлари. «- ан боғлик маълумотлар келтириб ўтган.

Сўнгги ўрта асрлар даврида, жумладан, XVIII-XIX асрларда ислом умрон мафкура бўлган ва мугаассиблашган Бухоро шахрида қурилган шид ховузларнинг тош тарновда охуни тямдалаётган шер тасвирлари ҳужуд эканлиги юқоридати фикримизни тасдиқлайди². Бу эса маҳаллий шидоний эътиқод културларининг ислом динига мазмунан ўйгуллаш шидоний курашидир.

Хулоса қилиб айтганда, Бухоро воҳасида йиртқиш мушуксимонлар шиди кетган бўлсада, уларнинг воҳада мавжуд бўлганлигини исботловчи солотик, манбавий, тарихий асарлар гувоҳлик беради. Айрим давлатларда зоғистон) ҳозирги қуяда йиртқиш мушуксимонларни тиклаш дастурлари ҳужуд бўлиб, экотуризм нустан-назаридан бу дастур ўзани оқлаши мушуксимонларнинг Африка республикаси мисолида) эҳтимол келажакда бу дастурни аниқлашда қўлаш имкони ҳам туғилиши эҳтимолдан холи эмас деб қўлаймиш.

HISTORICAL AND ARCHITECTURAL MONUMENTS OF UZBEKISTAN AS A SET OF CULTURAL HERITAGE OF MANKIND

Aviyokotov U. - Teacher of the Department of Social Science of BEPI

Thanks to the development of trade in caravans between China, India, the Middle East and Europe, the so-called Great Silk Road passed through Uzbekistan. The memory of the past centuries has been preserved in historical and architectural monuments in such large historical cities of Uzbekistan as Tashkent, Samarkand, Bukhara, Khiva, Urgench and others that are a «reservoir» of the historical cultural heritage of the monuments of the East.

The Republic of Uzbekistan is a young state, proclaimed independence more than two decades ago. In geopolitical space it is presented as a modern, highly developed industrial-agrarian country. Over the past short time, the foundations of the statehood, priority reforms and transformations have been formed here. Thanks to this, it was possible to achieve qualitative structural changes in all spheres of life: in the economy, education, culture, science, construction and architecture. The emergence of national honor and renaissance was the worship of the creative heritage of the great and world famous ancestors of the Uzbek people: Avicenna, Beruniy, Al Khorezmi, Al Bukhari and many other outstanding personalities. Monuments are installed in their honor; palaces,

¹ Ён ал-Асир. Ал-Камил фи-л-тарих («Полный свод истории») Избранные отрывки. Свод с арабского языка, примечания и комментарии П.Г. Булгакова. Дополнения к своду, примечания и комментарии, введение и указатели Ш.С. Камолитдинов. — Ташкент: ЦОРИХ 2005. — С. 88.

² Шернинг асар. — Б. 126, 130-131.

Яна бир экогустик манзилгоҳлардан бири Кора кир ртмаҳонасидир. Кенг майдонга ёйилган улкан кирли водий 30 000 арлик майдонга эга бўлиб, 1992-йилда ташкил этилган.

Ов туризмнинг энг машҳур жойи эса Денгиз кўл худуди бўлиб, ушбу илоҳар маскан 1990-йилда ташкил топган. Денгиз кўlining бир қисми мақул билан қўшилиб кетган бўлиб, умумий майдони 50 000 гектарлик сув профни қўли худудлар.

Шунингдек, Бухоро қадимий қадамжоларга бой. Бу заминда булок эмадар, диний ва дунёвий илм эгалари яшаб ижод қилган. Пирилар дуоси ан бу шаҳар азал-азалдан маданият ўчоги сифатида эътироф этилади. орон Шарифни зиёрат этиш мақсадида келувчи сайёҳларнинг ҳам сон оинтлар старли. Жорий йилнинг 16-17-феврал кунлари Президентимиз акаг Мирзиёевнинг Бухоро вилоятга қилган ташрифлари чоғида азмингт ушбу тармоғини ҳам янада ривожлантириш бўйича зарур чора- бирларни белгилаб бердилар.

Баҳоуддин Нақшбанд, Абдулҳолик Ғиждуновий, Ориф Ревгарий, Али ититайий, Бобойи Самосий, Маҳмуд Ғағнавий, Сайид Амир Кулол каби морий мажмуаларни ўз ичига олган етти пир зиёратгоҳи нафакат дошларимиз, бلكи бутун дунё мусулмонлари учун табаррук масканалар обшанади. Президентимиз мажмуалар ўртасидати умумий масофани 122 ометрга келтириш ҳамда мажмуалар орасидати йўллар бўйида замонавий ьратузилма ташкил қилиш бўйича кўрсатма берди.

Шу билан бирга, вилоятда туризмни янада ривожлантириш ьепсиясига мувофиқ, 61 лойиҳани ҳаётга татбиқ этиш кўзда тутилган. младан, 32 та меҳмонхона, 12 motel, 10 та истироҳат боғи барпо этилиб, охоро Палас», «Варахша» ва «Зарафшон» меҳмонхоналари реконструкция инади. Ушбу лойиҳалар ижроси келгусида вилоятга ташриф бурораётган илғий ва маҳаллий сайёҳлар оқимини кескин ошириб, Бухорони жаҳон ьор оймағасига янада таништири шубҳасиз.

ГАРИХИЙ АДАБИЁТЛАРДА БУХОРО ВОХАСИ ФАУНАСИНING ИРТКИЧ МУШКУСИМОНЛАРИ ТАВСИФИ

Оршиев М.З. – БухДУ «Тарих» кафедраси катта ўқитувчиси,
Кенжаев С.Н. – БухДУ «Тарих» таълим йўналиши талабаси

Бухоро воҳаси флорасида қадим замонлардан яшаган йирткич шуксимонлар тасвирини Сармушсой ёлгорликлари мисолида кўриши мкин. Йирткич мушкусимонлардан бири бўлиб ҳисобланганин ьбарсинг тасвирлари ҳам ушбу ёлгорликларда кўлаб учрайди. ьроматовнинг «Ўзбекистонда мозий эътиқодлари тарихи» асарига, Бухоро лояти Лавандак кўргондан топилган ва милавв IV-III асрларда миссуб марнинг бронза қоплагичида туяга йўлбарсинг ҳамласи тасвири ширилганлиги, бу ҳолат ҳам биз юқорида таъкидлаб ўтган хўжалик ҳаст

ёки дехқончилик ишларининг бошланшига ишора эканлиги келтириб ўтлади. Шунингдек, Бухоро воҳаси Тавонс қишлоғи ёнидаги мазор-кўргон казиб ўрганилганда, бу ёлгорликда ҳам йўлбарсинг туяга ҳамласи тасвирланган камарбаш тўғаси топишган. Милавв I асрга оид бу ёлгорликдан топилган камарнинг бронза халқасида, олд оёқларида тиз чўккан икки ўрқачли туянинг бўйига олд оёқларини тираган йўлбарс унинг ўрқачини тишлаб олгани, туя эса йўлбарсининг орқа оёғини тишлаб тургани тасвирланган. Бундай камарбандлар сўғда VIII асрга қадар кенг тарқалган ва бошқа кабристонлардан ҳам кўлаб топилганлиги қараб олимлар уларни сеҳрли кучга эга тумор деб ҳисобланган деган, хулосаларини келтириб ўтадилар¹. Иккинчи бир томондан бу фанда «Скиф хайвонот услуби» шаклида ишланган тасвирлар бўлиб, санъатнинг ушбу йўналишини ўтрок худудларга тарқалиш даври ва географиясини ҳам кўрсатади деган хулосага келиш мумкин.

Биз кўриб чиқаятган ёлгорликлардан топилган бронза тўғалар ва йўлбарсларнинг туяга ҳамласи тасвири хусусида таниқли олим Б.Я. Ставский ҳам маълумот бериб: «Зарафшон воҳасининг Лавандак ва Шахривайрон ёлгорликларидан топилган бронза тўғалар нафис ишланган бўлиб, уларда тасвирланган йўлбарс ва икки ўрқачли туя жипти кўчманчиларнинг «Хайвонот услуби» шаклида ишланган бўлиб, милавв II ва милодий I асрларга оид бу ёлгорликлар Кушонлар даврига хос²» деган мазмундаги фикрларни келтириб ўтади.

Ўрта асрларда йирткичлар йўқолиб кетишининг асосий сабаби, бу инсон фаолияти натижасида улар яшаб мақонлари доирасининг камайиб бориши, шунингдек, мушкусимон йирткичларни ов қилишининг кўнайтиши кабилар бўлган деб айтиш мумкин. Илк ўрта асрларда йирткич мушкусимонлари овлаш манзараси деворий тасвирларда кўлаб учрайди. Ўрта Осиёнинг илк ўрта аср шаҳарлари деворий тасвирларида, отиқларнинг йирткич мушкусимонларини овлаш манзарасини тасвирлаш кенг тарқалган эди. Бундай деворий тасвирлар олимлар томонидан Афросиёб, Варахша, Панжикент, Кофирқалъа ва бошқа ёлгорликлар мисолида яхши ўрганилган.

Сомонийлар даврига оид тарихий адабиётларда, шерлар хусусида хозирча бизнинг қўлимизда фақатгина Ибн ал-Асир ёзиб қолдирган маълумот мажуд. Ибн ал-Асир «ал-Комил фи-т-тарих» асарининг «Абу Наср Аҳмад ибн ас-Сомонийнинг ўлларилиши ва унинг ўғли Наср ҳукмрошлигининг бошланши» бўлимида; «Аҳмаднинг бир шерни бўлганлиги, хар куни тунда ушбу шерни ётоғи олдига боғлаб қўйиши, шер эса, бирор жонзоти амир ётоқхонаси апрофига яқинлаштирмаганлиги, бир

¹ Кароматов Х. Ўзбекистонда мозий эътиқодлар тарихи. – Т.: (Жаҳон яқтисодиёти ва дипломатия университети) Ғафур Ғулом номлидаги нашриёт-мағбаа уйи, 2008. – 5. 125, 163.

² Ставский Б.Я. Кушанская Бактрия: проблема истории и культуры. – М.: Наука, 1977. – С. 160.

**ЎЗБЕКИСТОН RESPУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**БУХОРО МУҲАНДИСЛИК-ТЕХНОЛОГИЯ
ИНСТИТУТИ**

«ИЖТИМОИЙ ФАҲЛАР» кафедраси

«ТАРИХИЙ ХОТИРА – МАЪНАВИЯТ АСОСИ»

**мавзусидаги республика илмий-
назарий анжумани материаллари**

XI

**«ДУРДУНА» НАШРИЁТИ
2018 йили**